

Vrijwilligerswerk en participatie op de EU agenda

CIVIQ (2004). *Volunteering and Participation on the agenda, Survey on volunteering policies and partnerships in the European Union*. Utrecht

Vrijwillige inzet speelt een belangrijke rol bij een veelheid van maatschappelijke vraagstukken en processen. De bijdrage van vrijwilligers voor sociale en economische ontwikkeling wordt meer en meer erkend en onderkend in de Europese Unie. In veel landen werken de publieke en private sector samen om het vrijwilligerswerk actief te ondersteunen en te faciliteren. Maar hoe succesvol is dat? Kunnen de Europese lidstaten in dit opzicht van elkaar leren? Wat zijn überhaupt de trends in het vrijwilligerswerk in de EU en spelen deze overal hetzelfde? Deze vragen staan centraal in een onlangs uitgevoerd onderzoek naar de stand van zaken van het vrijwilligerwerk en het beleid hieromtrent in de Europese Unie. Dit artikel doet verslag van de opzet van het onderzoek en de belangrijkste resultaten.

duurzaamheid van Europa. Doelgroep van de conferentie waren vertegenwoordigers van overheden, onderzoeksinstituten, vrijwilligersorganisaties en het bedrijfsleven. Doel was onder andere te komen tot een actieprogramma voor het versterken van vrijwillige inzet in de Europese lidstaten. Voordat een dergelijk actieprogramma opgesteld kon worden was meer informatie nodig over de huidige status van vrijwilligerswerk en beleid hieromtrent in de EU.

Een inventariserend onderzoek

Eurofestation 2004 als aanleiding

In de tweede helft van 2004 was Nederland voorzitter van de EU. Naast vergaderingen van de Europese delegaties werden in dit half jaar ook allerlei evenementen en congressen georganiseerd. Een zo'n evenement was de Eurofestation 2004, een driedaagse conferentie en vakbeurs over vrijwillige inzet en maatschappelijk verantwoord ondernemen in de lidstaten van de EU. De Eurofestation vond plaats in Maastricht van 7 tot 9 november en werd door 3 000 deelnemers uit Europa bezocht.

Eurofestation 2004 werd georganiseerd tegen de achtergrond van de recente uitbreiding van de EU en met het oogmerk om bij te dragen aan de sociale

Vorbereidend op de conferentie werd een zogenoemd 'state of the art' onderzoek uitgevoerd onder alle Europese lidstaten.¹ Het onderzoek was kwalitatief en verkennend van karakter. Vanwege de geografische afstand en de gelimiteerde tijd die beschikbaar was voor de studie, werd gekozen voor het gebruik van vragenlijsten. Samen met een begeleidende brief waarin het doel van het onderzoek werd toegelicht, is de vragenlijst verstuurd naar drie verschillende doelgroepen in iedere lidstaat van de EU: nationale verenigingen of koepels van gemeenten, nationale centra vrijwilligerswerk en nationale overheden/ministeries die verantwoordelijk zijn om vrijwilligerswerkbeleid te voeren of te coördineren.

De vragenlijst is opgebouwd rond vier hoofdthema's:

1. Algemene data over vrijwillige inzet
Er is gevraagd naar de definitie of omschrijving van vrijwilligerswerk, naar cijfers, terreinen waarop vrijwilligers actief zijn, hun motieven en dergelijke.
2. Vrijwilligerswerkbeleid
Vrijwillige inzet wordt beïnvloed door het economisch, sociaal en politiek klimaat. Het is niet mogelijk om een universeel wenselijk ondersteuningsmodel te benoemen. Zinvol is wel te vragen naar instrumenten en initiatieven die 'werken' en naar ondersteuningsstructuren die succesvol zijn.
3. Initiatieven en ontwikkelingen
Vrijwillige inzet is onderhevig aan allerlei externe invloeden. Deze kunnen positief inwerken op vrijwillige inzet, maar ook een gevaar vormen. Bij dit onderdeel van de vragenlijst is ook specifiek gevraagd naar de activiteiten in het verlengde van het Internationaal Jaar van Vrijwilligers 2001.
4. Relaties met private sector
Bedrijven en andere for-profit organisaties zijn actiever geworden in de vrijwilligerssector. Niet duidelijk is welke omvang en vorm dit heeft.

Nogmaals, doel van het onderzoek was om inzichten te verzamelen en discussiepunten omtrent vrijwilligerswerkbeleid en partnerships voor de interactivie sessies gedurende de Eurofestation 2004. Uiteindelijk zouden deze discussies weer moeten leiden tot een Europees actieprogramma.

Respons

In algemene zin was de respons bevredigend. In totaal achttien landen retourneerden tenminste een vragenlijst. De landen die geen informatie terug stuurden zijn: Estonia, Duitsland, Letland, Litouwen, Malta, Slowakije en Spanje. Het niveau en de kwaliteit van de respons varieerde enorm. De resultaten en bevindingen zijn bijeengebracht in een Engelstalige publicatie "Volunteering and Participation on the agenda, Survey on volunteering poli-

cies and partnerships in the European Union" (CIVIQ, Utrecht, The Netherlands, 2004).

In het eerste deel van deze publicatie zijn de resultaten van de vragenlijsten geanalyseerd. Het tweede deel bevat beschrijvingen van het fenomeen vrijwillige inzet in de 25 lidstaten van de EU. Elk land heeft een eigen hoofdstuk. Omdat de EU landen enorm verschillen qua historische, culturele, politieke en economische achtergrond, zijn korte beschrijvingen van deze achtergronden meegenomen. Deze kleuren de stand van zaken met betrekking tot vrijwillige inzet in. De informatie voor deze landenbeschrijvingen is in hoofdzaak verkregen via internet.

Algemene data

Het is onmogelijk om cijfers en data van de Europese lidstaten onderling te vergelijken. Dit heeft te maken met verschillende definities van vrijwilligerswerk, maar ook met uiteenlopende methoden om te tellen. De statistieken van de verschillende landen zijn op diverse manieren tot stand gekomen. Natuurlijk zijn er wel enkele conclusies te trekken.

Allereerst is opvallend dat er consensus is binnen de EU over het *belang van vrijwilligerswerk* op verschillende niveaus:

- op individueel niveau: als manier om de kwaliteit van het leven te verhogen en de (carrière) mogelijkheden van de individuele vrijwilliger;
- op niveau van organisatie/diensten: als middel om diensten betaalbaar te houden en hun kwaliteit te verhogen;
- op niveau van samenleving: als een manier om sociaal kapitaal te ontwikkelen.

Interessant is vervolgens dat van de achttien landen die de vragenlijst terugstuurden slechts de helft een *formele definitie* van vrijwilligerswerk heeft. In die definities komen in ieder geval de dimensies 'niet verplicht', 'onbetaald' en 'ten dienste van anderen' terug. Rond de dimensie 'vindt plaats in een georganiseerde context' zien we meer variatie. De eerste drie dimensies komen ook terug in de omschrijvingen van vrijwilligerswerk van de lidstaten die geen officiële definitie hebben. Wel voegen sommigen daar unieke elementen aan toe. Italië bena-

drukt bijvoorbeeld het element van 'spontaniteit', terwijl in definities van onder andere Ierland en Oostenrijk benadrukt wordt dat vrijwilligerswerk niet betrekking kan hebben op het 'hulp bieden aan naasten'. Vermeldingswaardig is tenslotte dat in geen enkele definitie wordt gesteld dat ook de vrijwilliger zelf van zijn/haar vrijwillige inzet kan profiteren en dat hij/zij daar iets voor terug krijgt, zoals sociale contacten, competenties, ervaring en dergelijke.

Ten aanzien van het aantal mensen dat regelmatig vrijwilligerswerk doet is weinig zinnigs te zeggen. Hiervoor lopen de meetmethoden in de verschillende EU-landen teveel uiteen. Dit varieert van 27% in Nederland tot 51% in Oostenrijk. Overigens is het teleurstellend om te zien hoe weinig Europese landen officiële statistieken hebben over de participatie aan het vrijwilligerswerk.

Gevraagd is ook naar de terreinen waarop vrijwilligers actief zijn. In het algemeen blijken 'zorg', 'welzijn' en 'sport' de populairste terreinen te zijn voor vrijwillige inzet. Hier is ook sprake van regionale verschillen. 'Sport' is duidelijk sector nummer één in de noordelijke en westelijke Europese landen, zo ook in België en Nederland.

In algemene zin lijkt de houding van overheden ten opzichte van vrijwillige inzet positiever te worden. Alle respondenten zijn bijvoorbeeld in staat om belangrijke en innovatieve initiatieven te melden die sinds het Internationaal Jaar Vrijwilligers 2001 door de overheid zijn genomen.

Vrijwilligerswerkbeleid

Specifiek beleid gericht op het versterken en vernieuwen van vrijwillige inzet is een relatief nieuw fenomeen in de meeste EU landen. Het is opgekomen na het Internationaal Jaar Vrijwilligers 2001.

De onderzoeksgegevens laten een breed scala aan activiteiten zien die in het kader van vrijwilligerswerkbeleid in de lidstaten met name op nationaal niveau vorm krijgen om vrijwillige inzet te stimuleren, te erkennen, te ondersteunen en te ontwikkelen. De activiteiten en instrumenten zijn soms gericht op individuele vrijwilligers (bijvoorbeeld Time Bank in de UK), soms op organisaties van

vrijwilligers (diverse prijzen) en soms op het vrijwilligerswerk in meer algemene zin (Vrijwilligersdag, vertegenwoordiging van het vrijwilligerswerk in beleidsorganen, en dergelijke).

Duidelijk is dat de rol die de nationale overheid zichzelf aanmeet ten aanzien van vrijwillige inzet verschilt per lidstaat. In sommige gevallen is zij vooral de 'stichter' van vrijwilligerscentra, in andere vooral de 'erkenner' van de bijdragen van vrijwilligers, in andere de 'beleidsmaker' die uit is om een gunstig klimaat te creëren voor vrijwilligerswerk en in weer andere landen is zij de 'partner' die relaties bouwt tussen het bedrijfsleven en de vrijwilligerssector.

Opvallend is tenslotte dat de meeste EU lidstaten een nationaal orgaan of centrum hebben dat taken uitvoert ter ondersteuning van het vrijwilligerswerk. De slagkracht van dit soort centra of comités verschilt wel enorm. Zo zijn er bij CIVIQ (Nederland) ongeveer vijftig full-time equivalenten in dienst en bij haar collega-organisatie in Hongarije ongeveer vier.

Aanbevelingen en aandachtspunten

Op basis van het inventariserend onderzoek zijn een aantal aandachtspunten en aanbevelingen geformuleerd. Deze hebben zowel betrekking op het wegnemen van obstakels voor vrijwillige inzet als op het creëren van gunstige voorwaarden.

Obstakels

Belangrijk voor vrijwillige inzet is dat er betrouwbare feiten en cijfers zijn. Het ontbreken daarvan in lidstaten van de EU vormt een barrière voor het bijhouden van ontwikkelingen en het monitoren van beleidsinspanningen. Een ander obstakel dat aandacht vraagt is het ontbreken in sommige landen van coördinerende organen en/of infrastructuur voor het vrijwilligerswerk op landelijk niveau. Deze dragen bij aan beleidsaandacht voor vrijwillige inzet en adequate informatie over vrijwilligerswerk. Zij maken het ook mogelijk dat vrijwilligerswerk een 'stem' heeft richting andere belanghebbenden, dragen bij aan een meer efficiënte fondsenwerving en spelen een stimulerende rol bij het uitwisselen van goede praktijken.

Belang van erkenning en promotie

Het is onmogelijk maar ook niet nodig dat er een definitie komt van vrijwilligerswerk waar alle lidstaten van de EU zich in kunnen vinden. Het is wel belangrijk dat er een gemeenschappelijk concept is van vrijwillige inzet. Dit stimuleert landen – die dat nog niet gedaan hebben – om vrijwillige inzet op te nemen in hun nationale overzichten. Erkenning van een dergelijk concept is vooral belangrijk voor landen in Midden- en Oost-Europa.

Ook promotie is een aandachtspunt. Veelal wordt hierbij de bijdrage benadrukt van vrijwilligerswerk voor het sociaal kapitaal en de samenhang in een samenleving. En is er veel minder aandacht voor het feite dat ook het individu zelf van vrijwilligerswerk voordelen heeft. Het dominante beeld van vrijwilligerswerk is bovendien sterk gekoppeld aan zorg en hulpverlening. Echter, dat is lang niet altijd de belangrijkste sector waarin men actief is. Bovendien is deze connectie niet altijd aantrekkelijk voor jongeren. Ook dit verdient dus aandacht in promotie-activiteiten.

Geld en fondsen

In alle vragenlijsten wordt benadrukt dat vrijwilligers wel gratis hun diensten verlenen maar dat vrijwilligerswerk zelf geld kost. Onkosten van vrijwilligers moeten betaald worden, evenals verzekeringen. Dit moet door relevante partijen onder ogen gezien worden. Geaccentueerd wordt ook de behoefte om makkelijker toegang te krijgen tot Europese fondsen. Met uitzondering van een programma voor jeugdige vrijwilligers is er geen fonds beschikbaar voor vrijwilligerswerk.

In bijna alle lidstaten lijken zich nieuwe relaties te ontwikkelen met de profijtsector. Deze zijn beloftevol. Niet alleen voor fondsenwerving maar ook voor het verkrijgen van kennis en het recruterend van werknemers als vrijwilliger. Ook de relaties tussen het vrijwilligerswerk en bedrijfsleven kunnen – zo blijkt – door overheden gestimuleerd worden.

Leren en uitwisselen

Duidelijk is dat landen en overheden van elkaar kunnen leren. Er is brede consensus over het belang om kennis en ervaringen uit te wisselen. Onderwerpen die genoemd worden zijn onder andere:

- participatie van jeugd en ouderen;
- gevolgen van regelgeving voor vrijwilligerswerk;
- verschuivingen in motieven van vrijwilligers;
- partnerships met het bedrijfsleven.

Hoe verder?

Op basis van de inventarisatie in de Europese lidstaten en de Eurofestation 2004 in Maastricht is een zogenoemde 'European Roadmap to 2010' opgesteld. Een document met daarin acties voor de EU, voor overheden op landelijk en lokaal niveau, voor vrijwilligersorganisaties en het bedrijfsleven, acties die het vrijwilligerswerk in Europa moeten behouden en versterken. Ieder jaar wordt de voortgang van de 'Roadmap' gemonitord. Bovenal is belangrijk dat vrijwillige inzet op de beleids- en politieke agenda komt van de EU en haar lidstaten. Vrijwillige inzet heeft ondersteuning nodig. In dit opzicht is het verheugend dat in België een wettelijk kader is vastgesteld voor vrijwilligers.

Marijke Steenbergen

*CIVIQ, instituut vrijwillige inzet
Nederland*

Noot

1. Deze inventarisatie is uitgevoerd door medewerkers van CIVIQ, instituut vrijwillige inzet en van de faculteit Bedrijfskunde van de Erasmus Universiteit Rotterdam.